CONTEXT

Sezonul 6 a marcat o schimbare de direcție în felul în care am curatoriat filmele. Ne-am dorit să ne uităm mai atent la voci diverse și la perspective critice asupra unor realități care par, doar la prima vedere, departe de noi.

În acest context, în cadrul proiectului F-SIDES - Către un Cinema Comunitar, ne-am propus să ne îndreptăm și către comunitatea romă, să identificăm rupturile dintre reprezentările dominante și realitățile trăite, să înțelegem felul în care cinemaul participă la reproducerea sau contestarea stereotipurilor și să adunăm exemple de bune practici în reprezentarea etică. Ne-a interesat cum percepe comunitatea romă reprezentarea actuală a comunității în cinema și cultură, ce tip de imagini, povești și narațiuni sunt considerate reale, juste și respectuoase, cum își doresc oamenii să fie văzuți, ascultați și reprezentați, ce procese culturale simt că îi exclud și ce forme de autoreprezentare pot produce schimbare.

Proiectul a propus un mod de a face și de a privi filmul ca spațiu colaborativ, care încheagă comunități și se deschide diversității de reprezentare și opinie. În acest demers, le mulțumim Studiourilor Ferentari, alături de care am lucrat cu aproximativ 12 tineri din Ferentari, și Asociației E-Romnja, împreună cu aproximativ 13 tinere din Mizil. Colaborarea a făcut posibilă organizarea a două micro-festivaluri care au inclus un laborator participativ de creare a unui modul educațional despre cinemaul rom, și două ateliere de autoreprezentare video, folosind cinemaul ca spațiu de legătură, dialog și reflecție.

Pe lângă activitățile din comunități, am avut discuții și cu reprezentanți ai comunității rome, activiști pentru drepturile romilor și artiști, care au contribuit cu perspective critice și experiențe directe. Printre aceștia se numără Valentin Negoi, istoric și profesor cu expertiză în istoria și cultura romilor și, nu în ultimul rând, Zita Moldovan - actriță, prezentatoarea emisiunii „Din viața romilor”, singura emisiune în limba romani și co-fondatoare a Companiei de Teatru Rom Giuvlipen.

1. **CUPRINS:**

2. **Puțină istorie - pagina 3**

3. **Romii pe ecran și cultura pop - pagina 7**

4. **Reprezentare etică - pagina 9**

5. **Ce lecții rămân cu noi - pagina 11**

6. **Ce am făcut noi - pagina 12**

7. **Activități pe care le propunem - pagina 13**

8. **Anexă cu filme - pagina 23**

PUȚINĂ ISTORIE

Când privim o fotografie, un cadru de film sau o secvență de știri, nu pornim de la zero. Privirea noastră este deja formată. Vine cu o memorie vizuală construită în timp, din imagini care s-au repetat, din povești reluate și din asocieri care au devenit familiare. De aceea, o imagine nu funcționează niciodată izolat, ci se așază peste un fond de sensuri deja existente.

Prin repetiție, imaginile devin ușor de recunoscut, iar această familiaritate simplifică realitatea. Experiențe diferite ajung să fie citite prin aceleași cadre, sensurile se fixează, iar anumite interpretări încep să pară naturale. În acest proces, stereotipurile nu sunt neapărat create, ci consolidate și perpetuate. Imaginile nu rămân însă doar pe ecran: ele influențează felul în care sunt înțelese viețile reale, cum sunt interpretate comportamentele și ce așteptări se formează față de oameni.

De aceea, înainte de a vorbi despre filme, regizori sau contexte naționale, este important să înțelegem acest mecanism. Cinemaul este plin de personaje construite pentru a reprezenta identități, dar cât de des ne regăsim cu adevărat în ele? Cum se schimbă experiența filmului atunci când nu ești doar spectator, ci cauți să vezi dacă propria ta viață, identitatea ta sau un fragment din experiența ta își găsesc locul pe ecran?

Un punct de plecare necesar este recunoașterea faptului că reprezentarea nu este neutră. Așa cum explică Stuart Hall, imaginile nu sunt simple reflecții ale lumii, ci moduri prin care lumea este înțeleasă, organizată și interpretată. Reprezentarea produce sens despre realitate prin limbaj, imagini și discursuri, prin selecție, organizare, repetiție și codare culturală. Din acest motiv, o reprezentare devine problematică nu doar atunci când este explicit negativă, ci și atunci când fixează oameni și experiențe în cadre limitate și previzibile, care nu lasă loc pentru complexitate, diferență și devenire.

Privită din această perspectivă, istoria cinemaului rom nu este una compactă sau liniară. Ea se construiește fragmentat, prin filme apărute în contexte politice și culturale diferite, prin infrastructuri care se formează târziu și printr-o diferență constantă între romii ca subiect al reprezentării și romii ca autori ai propriei imagini. Această diferență traversează întreaga istorie a cinemaului și devine vizibilă încă de la primele apariții ale romilor pe ecran.

Lista de mai jos nu își propune să fie exhaustivă și nici „definitivă”. A apărut dintr-o curiozitate personală, întrebându-mă dacă există o istorie coerentă a reprezentării romilor în cinema. Există resurse clare, accesibile, care să o urmărească de la începuturi până azi? Răspunsul a fost mai degrabă fragmentat.

Căutarea a fost, pe alocuri, surprinzătoare și, pe alocuri, frustrantă. Informațiile sunt dispersate, greu de pus cap la cap, adesea ascunse în arhive diferite, texte academice, cataloage de festival sau proiecte curatoriale izolate. A fost nevoie de consultarea mai multor surse și de o muncă de selecție și corelare pentru a construi o cronologie orientativă, conștientă de propriile limite. Cu siguranță

există filme care lipsesc. Posibil mai ales din spațiul spaniol sau din alte contexte naționale insuficient documentate în limbi de circulație largă.

În acest proces, două resurse au fost esențiale: Roma Cinema Resource Center și RomArchive. Ele oferă nu doar liste de filme, ci și un cadru critic care face vizibile atât producțiile despre romi, cât și pe cele realizate de cineaști romi. Fără aceste platforme, multe dintre titlurile și numele de mai jos ar fi fost dificil de identificat sau contextualizat.

Un lucru devine clar destul de repede atunci când privești această istorie în ansamblu: mult timp, poveștile despre romi au fost spuse aproape exclusiv de regizori neromi. Chiar și filmele considerate astăzi repere sau „clasice" sunt realizate dintr-o perspectivă externă. În paralel, însă, mai ales din anii 2000 încoace, începe să se contureze un alt fir. Apar voci rome, în special în documentar, unde accesul la producție și la autoreprezentare a fost ceva mai permeabil. În ultimul deceniu, se disting tot mai clar și nume de regizoare rome, care aduc teme legate de gen, memorie, familie și violență istorică din interiorul experienței trăite.

Primele apariții ale romilor în cinema apar în ficțiuni occidentale timpurii, unde personajele rome sunt plasate în roluri marginale sau simbolice. În *The Vagabond* (Charlie Chaplin, SUA, 1916), *The Little Minister* (Richard Wallace, SUA, 1934) și *The Blue Danube* (Emil E. Reinert & Alfred Rode, Franța, 1939), romii apar ca figuri de decor sau ca semn al alterității. Nu au o voce proprie și nu sunt construiți din interiorul experienței lor.

După război, cinematografia iugoslavă devine un punct central pentru reprezentarea romilor în Europa de Est. Între 1948 și 1955, femeile rome sunt prezentate ca personaje pasionale sau tragice în *Sofka / Impure Blood* (Radoš Novaković, 1948), *Ciganka / A Gypsy* (Vojislav Nanović, 1953), *Anikina vremena / Anika's Times* (Vladimir Pogačić, 1954) și *Hanka* (Slavko Vorkapić, 1955). În același registru se înscrie *Laterna, Poverty and Dignity* (Alekos Sakellarios, Grecia, 1955).

În 1963 apare *Kriss Romani* (Jean Schmidt, Franța - ficțiune), unul dintre primele filme europene care plasează identitatea romă chiar în titlu, deși perspectiva rămâne externă. În 1966, Noul Val Cehoslovac integrează o reprezentare diferită, mai apropiată de realismul social prin segmentul *Romance* din *Perličky na dně / Pearls of the Deep* (Věra Chytilová), film-manifest al mișcării.

Momentul de referință internațională vine în 1967, cu *I Even Met Happy Gypsies / Skupljači perja* (Aleksandar Petrović, Iugoslavia), premiat la Cannes. Filmul devine un reper fondator al așa-numitului „Gypsy cinema" european, prin utilizarea extensivă a limbii romani și plasarea vieților rome în centrul narațiunii cinematografice, chiar dacă autorul nu face parte din comunitate.

În anii '70, imaginea romilor este puternic influențată de *Șatra / O șatră urcă la cer* (Emil Loteanu, URSS/Moldova, 1975), care circulă masiv în România și în regiune și fixează asocierea cu libertatea, muzica și viața de șatră. În 1976, *Camelamos Naquerar* (Miguel Alcobendas, Spania) este frecvent citat ca primul film care utilizează limba romani în mod semnificativ, marcând un prag simbolic de vizibilitate lingvistică.

În 1980, cinematografia iugoslavă adaugă un nou reper canonic prin *Ko to tamo peva? / Who's Singin' Over There?* (Slobodan Šijan). Canonul este amplificat de *Les Princes* (Tony Gatlif, Franța, 1982), realizat de un regizor rom, și atinge o influență majoră cu *Dom za vešanje / Time of the Gypsies* (Emir Kusturica, Iugoslavia, 1988), realizat în mare parte în limba romani și distribuit masiv internațional. Acest imaginar este reluat și amplificat în *Black Cat, White Cat* (Emir Kusturica, 1998).

În anii '90, reprezentările se extind regional. În 1997 apar *Gypsy Magic* (Stole Popov, Macedonia de Nord), filmat în cartierul rom Šuto Orizari, *Romani kris / Cigánytörvény* (Bence Gyöngyössy, Ungaria), *The Black Swallow / Chernata Lyastovitza* (Ivan Nichev, Bulgaria) și *Gadjo Dilo / The Crazy Stranger* (Tony Gatlif, Franța-România). În 1999, documentarele *Ceija Stojka* (Karin Berger, Austria) și *Gypsies* (Sára Sándor, Ungaria) consolidează documentarul ca spațiu de recuperare a memoriei.

Anii 2000 aduc o extindere masivă a documentarului: *Porraimos - European Gypsies in the Holocaust* (2002), *Caravane 55* (2003), *The Curse of the Hedgehog* (2004), *Gateway of the Gypsies* (2004), *The Purge* (2006). În paralel continuă ficțiunea prin *Vengo* (2000), *Swing* (2002) și *Korkoro / Liberty* (2009), toate realizate de Tony Gatlif, regizor rom.

În 2005, *Pavee Lackeen: The Traveller Girl* (Perry Ogden) urmărește viața unei fetițe din comunitatea Traveller din Irlanda, într-un registru de realism observațional. În România, *Furia* (Radu Muntean, 2002) și *Transylvania* (Tony Gatlif, 2006) aduc romii în contexte urbane și de mobilitate contemporană, iar *Gypsy* (Martin Šulík, Slovacia, 2011) explorează tensiunile sociale actuale.

În această perioadă apar și primele voci rome vizibile în cinema, mai ales prin documentar: *I Have Dreamt of Working as a Hairdresser* (Lidija Mirković, 2008, regizoare romă), *Searching for the Fourth Nail* (George Eli, 2009, regizor rom), *Me, My Gipsy Family and Woody Allen* (Laura Halilovic, 2010, regizoare romă).

Între 2007 și 2012, apar numeroase producții transnaționale: *When the Road Bends - Tales of a Gypsy Caravan* (Jasmine Dellal, 2007), *Rromia* (Francesca Svampa, 2008), *Uprooted - Children's Perspectives on Europe's Repatriation Policies* (Katalin Bársony, Ungaria, 2011 - regizoare romă), *Shanghai Gypsy* (Marko Naberšnik, Slovenia, 2012), *Gypsy Spirit* (Klaus Hundsbichler, 2012), *Broken Silence* (Bob Entrop, 2012), *The White Picked Fence Project* (Marla Altschuler & Tamarin Kaplan, 2012) și *Just the Wind* (Benedek Fliegauf, 2012), care plasează violența rasială în centrul narațiunii.

Apar și *Cigarettes and Songs* (Jana Kovalčíková, 2010), *Love At Least / Ljubav Napokon* (Staša Tomić, 2010), *Paradise Hotel* (Tzvetelina Sophia, 2010), *The Source - One Day in Roma Settlement* (Jaap De Ruig, 2009) și *Our School / Școala Noastră* (Mona Nicoară & Miruna Coca-Cozma, 2011).

În 2013, *Papusza / Doll* (Joanna Kos-Krauze & Krzysztof Krauze) propune un portret biografic al poetei rome Bronisława Wajs, problematizând costul vizibilității. Apar și *Loli Kali Shuba* (Aleksandr Balagura, 2013) și *On the Edge / Lisière* (Grégoire Colin, 2013).

Autoreprezentarea devine vizibilă prin *Io rom romantica* (Laura Halilovic, Italia, 2014). În același interval apar *Spartacus and Cassandra* (Ioanis Nuguet, 2014), *The Road / Put* (Milica Stojanov, 2014), *Lives / Djivdipe* (Arian Mustafa, Kosovo, 2014 - regizor rom), *Drifter* (Gábor Hörcher, 2014), *Taikon* (Lawen Mohtadi & Gellert Tamas, Suedia, 2015), *Trapped by Law* (Sami Mustafa, 2015 - regizor rom) și *And-Ek Ghes…* (Colorado Velcu & Philip Scheffner, 2015 - regizor rom).

În România, *Aferim!* (Radu Jude, 2015) aduce pentru prima dată sclavia romilor în centrul cinemaului de autor, dintr-o perspectivă critică neromă. În paralel, *Brothers of the Night* (Patric Chiha, 2016), *The Ciambra* (Jonas Carpignano, 2017) și *Carmen and Lola* (Arantxa Echevarría, 2017) diversifică tipologiile și temele, păstrând însă autoría externă. *Gipsy Queen* (Hüseyin Tabak, 2019) continuă această linie, centrată pe o protagonistă feminină romă.

În România, anul 2020 marchează pentru prima dată apariția unui film despre sclavia romilor scris și regizat din perspectivă romă. *Letter of Forgiveness / Bilet de iertare* (Alina Șerban) mută povestea din zona reprezentării făcute de alții către o voce care vorbește din interior, despre memorie, violență istorică și demnitate.

În același context românesc, documentarul *Mo Drom / My Way* (Mihai Cătălin Cazacu) și filmele realizate de Luminița Mihai-Cioabă, dedicate istoriei comunității căldărărești și Porajmosului, arată că această schimbare nu este un caz izolat. Ele conturează o direcție în care romii încep să își spună propriile povești, folosind filmul ca instrument de memorie, transmitere și revendicare.

În România există foarte puține voci rome vizibile în cinema, mai ales mai ales în roluri legate de regie și scenariu. Un indicator clar este faptul că *Bilet de iertare* al Alinei Șerban este prezentat drept o premieră: primul film despre sclavia romilor scris și regizat din perspectivă romă și, totodată, debutul primei regizoare rome menționate explicit în contextul cinematografiei române. În interviuri, Alina Șerban leagă direct această raritate de acces: spune că lumea artelor rămâne elitistă și că lipsa de resurse și oportunități blochează intrarea și continuitatea pentru mulți artiști din grupuri minoritare.

Documentarul pare un spațiu mai permeabil pentru autoreprezentare, iar RomArchive include exemple din România, cum e *Roma Tears* al Luminiței Mihai Cioabă, care lucrează cu memorie, istorie și transmitere comunitară. Mai există și proiecte care produc și promovează documentare despre cultura romă în România, cum e Roma's Stories, susținut prin programul RO-CULTURE. La nivel regional, instituții ca European Roma Institute for Arts and Culture (ERIAC) e.V. vorbesc explicit despre nevoia de sprijin pentru cineaști romi și oferă burse și mentorat, ceea ce întărește ideea că problema nu e lipsa de povești, ci infrastructura care face posibil un parcurs.

ROMII PE ECRAN ȘI CULTURA POP

În cadrul atelierelor din proiect și al discuțiilor purtate atât în comunități, cât și cu activiști și artiști romi, atunci când participanții au fost întrebați despre filme sau seriale despre sau cu romi, *Inimă de țigan* și *Regina* au fost menționate de toți participanții. Au urmat *Clanul Sprânceană*, *Aferim!*, *Cocoșatul de la Notre Dame* și *Peaky Blinders*.

În mod special s-a vorbit despre cele două seriale românești, *Inimă de țigan* și *Regina*. S-a subliniat că aceste producții nu au fost simple apariții punctuale. Ele au avut audiențe mari, au rulat ani de zile, au fost reluate și discutate constant. În acest sens, au funcționat ca un filtru cultural puternic. Nu doar că au reflectat anumite reprezentări despre comunitatea romă, dar le-au și întărit, le-au făcut familiare și greu de chestionat. Multe dintre aceste reprezentări au fost exclusiv stereotipice, iar problema nu a fost doar conținutul în sine, ci amploarea și persistența lui.

Aceste producții au normalizat violența verbală și fizică, au sexualizat femeia romă și au redus personajele feminine la figuri fără autonomie: femei needucate, măritate de timpuriu, prinse în relații în care nu aveau putere de decizie. Masculinitatea a fost asociată aproape exclusiv cu controlul și autoritatea, iar familia a fost prezentată într-o formă rigidă, dominată de ierarhii și de ideea de „lege a clanului".

Un alt element recurent semnalat a fost limbajul. Nu limba romani reală, cu diversitatea ei, ci un jargon artificial, exagerat, construit pentru efect. Accentul gros, cuvintele folosite în mod eronat sau scoase din context au devenit marcă de diferență și exotism. În timp, acest tip de limbaj a ajuns să fie perceput ca „felul în care vorbesc romii", deși nu reflectă realitatea lingvistică a comunităților.

Zita a vorbit și din poziția de actriță. A descris faptul că, ani de zile, la castinguri i se ofereau aproape exclusiv roluri stereotipice: florăreasă, femeie de serviciu, femeie romă care se ceartă, care dansează, care cântă. Roluri care există în realitate, dar care au devenit singurele disponibile. Problema nu este că aceste personaje apar, ci că ele apar singure. Că nu există o paletă mai largă. Că nu există personaje rome în alte contexte, cu alte vieți, alte meserii, alte conflicte. Din acest motiv, multe roluri au fost refuzate. Nu pentru că „nu ar exista așa ceva", ci pentru că repetarea lor ajunge să fixeze o singură imagine. Excepțiile au fost rare și au apărut doar atunci când regizorii au fost dispuși să asculte și să colaboreze.

De aici, discuțiile au ajuns la ce lipsește cu adevărat din cinema. Mulți participanți au spus că își doresc să se simtă reprezentați, să vadă povești în care se pot regăsi. Nu neapărat povești „frumoase", ci povești care să arate complexitatea vieților lor. Dacă apare, de exemplu, figura florăresei, problema nu este existența acestui personaj, ci modul superficial în care este prezentat. Participanții își doresc povești care să arate ce presupune, în realitate, să fii florăreasă: munca zilnică, presiunea economică, relația cu piața, responsabilitatea față de familie, echilibrul fragil dintre supraviețuire și demnitate. Povești care să nu reducă personajele la decor exotic, ci să arate dificultățile, deciziile și inteligența din spatele unor astfel de vieți.

În același timp, a apărut constant dorința de a vedea portretizări mai diverse: profesori, avocați, oameni care muncesc în profesii diferite, fără ca acest lucru să fie tratat ca o excepție spectaculoasă. Nu pentru a crea o imagine idealizată, ci pentru a reflecta o realitate deja existentă. Participanții au vorbit despre nevoia de a vedea romii ca persoane complete, cu roluri sociale variate, cu reușite și eșecuri, cu conflicte și contradicții, la fel ca oricine altcineva.

În acest context, lipsesc poveștile despre viața de zi cu zi: despre muncă, familie, relații, responsabilități, despre cum se țin lucrurile împreună. Lipsesc povești despre tradiții, dansuri și practici culturale, nu ca elemente exotice sau decorative, ci ca părți vii ale identității. Lipsesc povești despre sclavie și despre aportul economic al romilor ca meșteșugari extrem de pricepuți în Principatele Române. Lipsesc povești despre mișcarea politică romă și despre Holocaustul romilor, spus prin istorii concrete, nu doar ca fundal abstract. Lipsesc povești despre femei rome care construiesc, negociază, conduc și rezistă.

Toate aceste observații se leagă direct de modul în care romii au fost reprezentați, de-a lungul timpului, în cinema. Reapar aceleași imagini: sărăcia, marginalitatea, nomadismul romantic, conflictul cu autoritatea, muzica, exotismul, pericolul sau, la polul opus, figura „pitorească".

În acest punct devine necesar să ne oprim și să ne întrebăm nu doar ce vedem pe ecran, ci de ce vedem, din nou și din nou, același lucru. Ca să înțelegem cât de limitant poate fi acest proces, e suficient să ne gândim la noi. Niciunul dintre noi nu înseamnă o singură etichetă. Suntem alcătuiți din experiențe, alegeri, contexte și contradicții. Unele lucruri se văd, altele rămân doar ale noastre. Unele ne-au fost puse de alții, altele le-am construit în timp. Și totuși rareori am accepta ca o singură trăsătură să ne definească pe deplin.

Privite astfel, multe filme despre romi ajung să semene între ele. Reapar aceleași imagini, iar romii sunt arătați adesea prin traumă și suferință, ca și cum povestea lor ar putea fi spusă doar din acest unghi. În același timp, apar frecvent ca „ceilalți". Privirea vine din afară, iar poveștile sunt construite dintr-o poziție care îi ține la distanță, în loc să îi așeze în interiorul unei lumi comune.

Peste toate acestea se suprapune o tendință constantă de romantizare și exotizare. Chiar și atunci când intențiile par bune, romii ajung să fie priviți ca personaje „speciale", fascinante sau stranii.

REPREZENTARE ETICĂ

A vorbi despre reprezentare etică înseamnă, înainte de toate, să ne uităm la efecte. Ce imagini se consolidează prin repetiție? Ce perspective lipsesc? Ce tip de privire este învățat spectatorul să adopte? Etica nu ține doar de intenție, ci de impactul pe care imaginile îl au asupra felului în care sunt înțeleși ceilalți. Pentru mulți romi, felul în care comunitatea este reprezentată astăzi în cinema

și în cultura vizuală continuă să fie resimțit ca o formă de distanță. Chiar și atunci când intențiile par pozitive, imaginile sunt adesea trăite ca incomplete, simplificate sau străine de realitățile cotidiene. Persistă senzația că viețile romilor sunt spuse mai degrabă despre ei decât împreună cu ei.

Această distanță nu este neutră. Ea produce efecte reale: influențează percepțiile publice, legitimează politici, justifică excluderi sau intervenții. Din acest motiv, reprezentarea romilor în cinema nu poate fi discutată doar ca o chestiune de stil sau intenție artistică și are nevoie să fie înțeleasă ca parte a unui proces mai larg de construcție simbolică a alterității.

Un element central al reprezentării etice este raportul de putere. Cine spune povestea? Din ce poziție? Cu ce acces la resurse și legitimitate? Așa cum arată Gayatri Chakravorty Spivak, problema nu este doar absența vocilor subalterne, ci felul în care ele sunt adesea vorbite în locul lor. Reprezentarea devine neetică atunci când un grup este prezent, dar nu are control real asupra sensului propriei imagini.

Un alt nivel important al reprezentării etice ține de felul în care sunt tratate vulnerabilitatea, sărăcia sau conflictul. Etica nu înseamnă evitarea acestor realități, ci refuzul de a le transforma în etichete identitare sau în spectacol. O imagine este problematică atunci când rupe experiența individuală de contextul social și structural care o produce sau când sugerează, implicit, că marginalitatea este o trăsătură „naturală" a unui grup. Reprezentarea etică presupune contextualizare, nu simplificare, și asumarea faptului că imaginile pot reproduce sau pot contesta explicațiile dominante despre lume.

La nivel vizual și narativ, etica se joacă și în privire. bell hooks a arătat cum privirea dominantă poate obiectifica și controla, dar și cum poate fi contestată printr-o privire critică. În cinema, asta înseamnă că etica nu este doar în poveste, ci și în cadre, montaj, ritm, muzică, distanță sau apropiere. Felul în care camera se poziționează față de personaje spune la fel de mult ca dialogul sau intriga.

Discuția despre reprezentare etică cu tinerii, tinerele și reprezentanții comunității a ajuns inevitabil și la întrebarea despre cine are dreptul să spună poveștile romilor și în ce condiții. Nu a fost respinsă ideea ca poveștile romilor să fie spuse de cineaști neromi, mai ales în contextul în care numărul regizorilor romi este încă foarte mic. Din această perspectivă, existența unor astfel de filme poate fi acceptabilă, atâta timp cât ele sunt construite responsabil și cu o înțelegere reală a contextului.

În același timp, a fost formulată foarte clar nevoia ca perspectiva romă să fie prezentă atunci când sunt spuse povești despre romi. Nu doar la nivel simbolic, ci concret: în scriere, în regie, în distribuție, în echipele de producție. Ideea recurentă a fost că nu poți vorbi „în numele" unei comunități fără a o implica. Că nu este suficient să ai intenții bune sau o documentare superficială. Fără această perspectivă internă, există riscul ca poveștile să fie din nou filtrate prin privirea majoritară, chiar și atunci când mesajul pare empatic.

Au fost menționate explicit limitele reprezentării atunci când sunt abordate subiecte legate de traume istorice și transgenerașionale, precum sclavia. S-a subliniat că există experiențe care nu pot fi jucate sau reconstruite credibil de cineva care nu are nici o legătură directă sau profund asumată cu acea istorie. Nu pentru că empatia ar fi imposibilă, ci pentru că există straturi de memorie, durere și sens care nu pot fi accesate din exterior fără un proces serios de ascultare, studiu și colaborare.

În același timp, s-a vorbit despre distribuirea inegală și repetitivă a rolurilor. Rolurile de interlop, mafiot, hoț sau „șmecher" sunt aproape automat asociate cu personaje rome. Iar atunci când sunt jucate de actori neromi, ele sunt construite tot printr-un set de semne care trimit la romi: accent, comportament, limbaj, gesturi. Acest tip de practică produce confuzie și întărește stereotipuri, chiar și atunci când personajul nu este explicit identificat ca fiind rom.

Din aceste discuții a rezultat un set de așteptări foarte clare legate de ce ar putea însemna o reprezentare etică.

- În primul rând, consultarea reală a comunității rome, din mai multe perspective, nu doar printr-o singură voce sau un singur „expert".
- Colaborarea constantă cu actori, activiști, ONG-uri și oameni care lucrează direct în comunități.
- O documentare serioasă, bazată pe povești reale, nu pe mituri, clișee sau imagini moștenite din alte producții.

S-a subliniat și nevoia de a distribui actori romi în roluri nestereotipice și de a construi personaje diverse, credibile, cu vieți recognoscibile. Nu doar personaje negative, dar nici personaje idealizate din teama de a nu ofensa. Reprezentarea etică nu înseamnă evitarea conflictului sau a dificultății, ci refuzul extremelor și asumarea complexității.

CE LECȚII RĂMÂN CU NOI

- **Procesul contează la fel de mult ca rezultatul**. Etica nu se joacă doar în filmul final, ci în felul în care acesta este construit: cum intri într-o comunitate, cât timp îți iei pentru a asculta, ce promiți și ce poți susține.

- **Nicio comunitate nu este omogenă**. Diferențele de generație, gen, statut social, experiență sau poziționare internă fac imposibilă reprezentarea printr-o singură perspectivă. A te baza pe un singur interlocutor sau „expert” nu este doar insuficient, ci riscant, pentru că poate legitima o imagine parțială ca fiind totală.
- **Nu poți vorbi în numele unei comunități fără a o implica concret**. Nu simbolic, nu consultativ, ci în mod structural: în scriere, în deciziile creative, în casting, în echipele de producție. Intenția bună nu este suficientă și nu poate înlocui această implicare.
- **Cultura nu este decor**. Poveștile, cunoștințele, limbajul, practicile culturale au nevoie să fie tratate ca o moștenire vie, nu ca un rezervor estetic din care poți selecta elemente „interesante” și desprinse de context.
- **Nu tot ce este cinematografic trebuie arătat**. Interesul artistic nu justifică automat vizibilizarea unor experiențe legate de traume profunde sau istorii sensibile. Capacitatea de a renunța, de a tăia, de a nu arăta devine parte a eticii reprezentării.
- **Evitarea extremelor**. Atât imaginile exclusiv negative, cât și cele idealizate sunt problematice. O reprezentare responsabilă presupune complexitate: personaje cu vieți recognoscibile, cu alegeri și contradicții.
- **Distribuția și rolurile sunt tratate ca decizii etice, nu doar artistice**. Cine joacă ce rol, din ce poziție și cu ce istorie personală contează, mai ales atunci când sunt abordate traume colective. Simplul argument al „interpretării” este considerat insuficient atunci când nu este susținut de un proces real de înțelegere și colaborare.
- **Utilizarea imaginilor și a poveștilor unei comunități să producă beneficii concrete pentru aceasta**. Nu doar simbolice, nu doar promisiuni de vizibilitate, ci lucruri măsurabile: competențe, acces, arhive, oportunități, resurse.

CE AM FĂCUT NOI

Ca să ajungem să lucrăm cu comunitatea am avut discuții în prealabil cu E-Romnja și cu Studiourile Ferentari. Apoi ne-am văzut într-o întâlnire de planificare, în care am stat de vorbă despre cine sunt cei cu care vom lucra și ce are sens pentru ei.

Așa am aflat că la E-Romnja vor fi grupuri de femei și tinere între 12 și 18 ani. Merg la școală, unele cântă, dansează, sunt deja implicate în activități artistice. Discuțiile au mers natural spre ce le interesează, ce întrebări au, ce teme sunt aproape de viața lor. De aici am început să ne gândim la ce filme ar putea funcționa ca punct de plecare pentru conversații despre drepturile femeilor, relații, consimțământ sau rasism.

La Studioul Ferentari, grupul era format din tineri cu vârste între 18 și 25 de ani. Am înțeles destul de repede că este o comunitate mai conservatoare și că e important să ținem cont de asta.

Un lucru la care am fost foarte atențix încă de la început a fost limba. Nu știam cât de fluent vorbesc româna sau dacă cititul e o barieră. Ne-am întrebat dacă are sens un film de lungmetraj sau e mai bine să lucrăm pe bucăți. Avem nevoie de pauze? Ar fi util ca cineva din comunitate să ajute cu traducerea, dacă e cazul? Din acest motiv, filmele nu au fost alese unilateral. Le-am trimis în prealabil către E-Romnja și Studiourile Ferentari, tocmai ca să ne asigurăm că sunt adecvate nu doar tematic, ci și din punct de vedere cultural și lingvistic. Am discutat despre durată, despre limbaj, despre posibile momente sensibile și despre cum ar putea fi primite de grupuri diferite.

Întâlnirile propriu-zise au avut loc etapizat. Cu tinerele de la E-Romnja ne-am văzut în lunile septembrie și octombrie, iar cu tineriix din Ferentari în luna noiembrie. Am stabilit de comun acord și perioada în care să aibă loc activitățile, iar weekendul s-a dovedit a fi cea mai potrivită variantă pentru toată lumea.

Prima întâlnire a fost, înainte de toate, despre a ne cunoaște, despre a sparge gheața, despre a construi un minim de încredere. Ne-a interesat să știm cine sunt, ce fac, ce le place, cum se simt într-un spațiu de discuție. Abia după acest prim pas a devenit posibil să intrăm în subiecte precum drepturile femeilor, relațiile, consimțământul, căsătoriile forțate sau experiențele de discriminare.

ACTIVITĂȚI PROPUSE DE NOI

- Să construim un prim contact bazat pe relaxare, umor și încredere.

· Crearea unui cadru în care participanțiix să se simtă confortabil să vorbească, să glumească și să își exprime liber opiniile.

· Crearea unei prime experiențe pozitive și coeziune, astfel încât să se simtă parte dintr-un proces comun, nu participante pasive.

· Identificarea unor prime percepții despre filme, secvențe, personaje sau tipuri de reprezentări care le plac, le amuză sau le enervează.

· Generarea de *insight*-uri preliminare pentru materialul educațional.

1. Scala Chihuahua - 5 minute

Această activitate are rolul de a destinde atmosfera, de a crea un prim contact relaxat între participanțix și de a oferi facilitatorului o imagine rapidă asupra stării generale a grupului: nivel de energie, disponibilitate pentru interacțiune și confort în spațiu.

Pregătește din timp un set de imagini.

Activitatea poate fi realizată folosind orice tip de animal, nu doar chihuahua. Animalul ales funcționează ca o metaforă vizuală simplă, ușor de înțeles de toată lumea, și poate fi adaptat în funcție de public, context.

2. ***DJ Vasile - 15 minute***

Această activitate are rolul de a crea rapid un sentiment de grup și de a permite participanțilorx să se prezinte într-un mod indirect, non-invaziv. Muzica este folosită ca limbaj comun și ca instrument de apropiere. Participanțiix sunt invitațix, pe rând, să pună aproximativ 20 de secunde dintr-o melodie de pe telefon care simt că îi reprezintă în acel moment. Toată lumea ascultă câteva secunde din fiecare piesă. La final, poți aduna toate melodiile într-un playlist comun al grupului.

3. ***Selfie de echipă – 15 minute***

Această activitate îi ajută pe participanțix să colaboreze într-un timp foarte scurt, fără planificare excesivă. Se lucrează cu corpul, expresia și improvizația. Participanțiix sunt împărțiți în grupuri mici. Fiecare grup primește o temă și are câteva minute pentru a realiza un singur selfie de grup care să transmită situația respectivă.

Exemple de teme:

- comedie romantică;

- horror cu zombie;

- așteptând trenul personal cu două ore întârziere;
- secvență dintr-o telenovelă.

Grupurile decid singure pozițiile, expresiile și gesturile. Nu există repetiții. Se face o singură fotografie finală. La final, fiecare grup arată poza și spune pe scurt ce a încercat să transmită.

4. ***Plimbare cu taxiul - 15 minute***

Această activitate este construită pe principiul *speed dating*-ului și încurajează interacțiuni rapide, relaxate, între persoane care altfel nu ar apuca să vorbească între ele.

Participanțiix vor intra într-o succesiune de conversații scurte, fiecare reprezentând o „plimbare cu taxiul". Fiecare conversație durează aproximativ două minute și se desfășoară în perechi. După fiecare rundă, perechile se schimbă, astfel încât fiecare participant să vorbească cu mai multe persoane din grup.

Exemple de întrebări:

- Ce te face să râzi instantaneu?
- Ce personaj de film seamănă cel mai mult cu tine și de ce?
- Ce melodie știi pe de rost, deși te rușinezi puțin?
- Ce meme ai trimis ultima dată unui prieten?

Nu se notează nimic și nu se intervine în conversații. După fiecare rundă, participanțiix schimbă partenerul, fără comentarii despre ce s-a spus anterior.

5. Pol de opinie - 15 minute

Participanțiix vor fi invitațix să își exprime opiniile și preferințele prin poziționare fizică în spațiu. Activitatea nu urmărește dezbaterea sau convingerea celorlalți, ci face vizibile diferențele și asemănările din grup. Pentru fiecare afirmație, participanțiix se mișcă rapid, fără a fi obligațix să explice alegerea.

Exemple de afirmații:

- Prefer comediile în locul dramelor.
- Cred că filmele pot schimba mentalități.
- Îmi place să spun povești.

- Am plâns la un film.

- Aș vrea să joc într-un film.

Poziționarea se repetă pentru mai multe afirmații, creând o hartă vizuală a grupului.

Obiective:

- Sprijinirea participanțilorx în a face diferența între ceea ce văd efectiv pe ecran și interpretările pe care le construiesc pe baza propriilor experiențe și așteptări.

- Crearea unui context în care participanțiix să devină conștienți de așteptările cu care intră într-un film și de modul în care acestea influențează felul în care percep povestea și personajele.

- Încurajarea participanțilorx să observe și să discute, într-un limbaj accesibil, cum sunt construite personajele, situațiile și narațiunea și ce alegeri stau în spatele reprezentării lor.

- Deschiderea unei reflecții critice asupra ideii de „reprezentare corectă", fără a impune un răspuns unic, ci explorând perspective diferite.

- Facilitarea înțelegerii modului în care imaginile și poveștile din film contribuie la formarea percepțiilor sociale și a felului în care privim anumite grupuri sau comunități.

6. ***Vizionare scurt metraj @TIKTOK_COWBOY (2024) - 30 min***

Participanțiix vor urmări împreună scurtmetrajul și apoi vor intra într-un proces de reflecție ghidată care îi ajută să lege experiența vizuală de propriile trăiri, valori și așteptări. Această activitate este realizată pentru a crea un spațiu sigur în care participanții pot opri consumul automat de imagini și pot reflecta conștient asupra modului în care sunt reprezentate persoane și comunități în film.

Urmează o discuție după film.

Exemple de întrebări:

- V-a plăcut filmul? De ce da sau de ce nu?

- Ce v-a fost ușor de urmărit și ce v-a fost mai greu?

- A fost ceva care v-a surprins?

- A fost vreun moment în care v-ați pierdut interesul? De ce?

- Vi se pare că filmul spune o poveste credibilă?

- Ați simțit că personajul principal este tratat ca o persoană complexă sau mai degrabă ca un „tip de personaj”?

7. Intersecția din viața reală - 45 min

Această activitate pornește de la ideea că oamenii nu trăiesc o singură identitate pe rând. Viața reală este formată din straturi care se suprapun: gen, familie, muncă, educație, sănătate, statut social, spațiu public. În film, aceste straturi sunt adesea reduse la unul singur. Activitatea își propune să facă vizibilă această reducere și să creeze un spațiu de reflecție asupra felului în care reprezentarea simplifică vieți complexe.

Pregătește din timp un set de carduri. Fiecare card să conțină o combinație de identități sau contexte reale, formulate simplu, fără explicații suplimentare. Cardurile să nu descrie personaje de film, ci oameni reali, așa cum pot exista în viața de zi cu zi.

Exemple de carduri:

- femeie romă / mamă / muncă informală;
- bărbat rom / migrație / sistem de justiție;
- tânără romă / educație / presiuni de gen;
- persoană romă / dizabilitate / spațiu public.

Este important ca formulările să fie neutre, fără a sugera deja o poveste.

Rând pe rând, fiecare participantx trage un card, la întâmplare. Explică că persoana de pe cardul pe care l-au primit nu este un personaj de film. Este o combinație de realități. O persoană care ar putea să fie reală.

Participanțiix vor lucra individual, în liniște, pentru a răspunde în scris la următoarele întrebări:

- Dacă această persoană ar apărea într-un film *mainstream*, cum crezi că ar fi prezentată?
- Care ar fi primul lucru pe care publicul l-ar observa la ea?
- Ce stereotip ar fi cel mai probabil activat?
- Ce parte importantă din viața acestei persoane ar rămâne invizibilă sau nespusă?

După ce toată lumea a scris, invită participanțiix să lase cardurile pe masă și să intre într-o discuție comună.

Discuția ghidată. Exemple de întrebări:

- Ce a fost cel mai ușor de imaginat?
- Ce a fost cel mai greu de imaginat?
- Ce tip de identitate a ieșit cel mai repede în față?
- Ce straturi au fost împinse automat în plan secund?
- De ce credeți că filmul alege, de multe ori, să arate un singur strat al unei persoane?
- Ce se pierde atunci când o viață este redusă la o singură etichetă?
- Cum ne influențează aceste reprezentări felul în care privim oamenii în viața reală?

8. ***Masa deciziilor - 60 min***

Această activitate îi mută pe participanțix din poziția confortabilă de spectatori în poziția de oameni care decid ce ajunge să fie văzut.

Activitatea poate fi realizată pornind de la orice film ales din lista-anexă de la final, dar nu impune un film „corect" sau obligatoriu. Filmul ales funcționează doar ca teren comun de reflecție.

Asigură-te că participanțiix sunt familiarizați cu povestea (prin vizionare integrală sau fragmente relevante).

- pregătește foi mari sau flipchart și markere;
- este important ca filmul să fie tratat ca exemplu, nu ca obiect de evaluare artistică.

Participanțiix vor fi împărțiți în grupuri mici.

Fiecărui grup i se propune următoarea situație:

„Aveți responsabilitatea de a spune această poveste mai departe, pentru un public larg. Din tot filmul, aveți voie să păstrați doar trei lucruri esențiale. Tot restul dispare."

Clarifică faptul că elementele esențiale nu sunt secvențe concrete sau detalii tehnice, ci decizii de sens. Pentru a-i ajuta, oferă-le o listă orientativă de tipuri de elemente din care pot alege:

- tipul de personaj care rămâne central în poveste;
- relația care devine axul principal al filmului;
- emoția dominantă care structurează întreaga narațiune;
- partea din viața personajului care este făcută vizibilă publicului;
- un aspect important al vieții sau experienței care este exclus complet.

Grupurile trebuie să:

- aleagă trei elemente pe care le păstrează în mod explicit;
- accepte faptul că toate celelalte elemente sunt eliminate;
- noteze pe scurt care sunt cele trei alegeri și ce tip de elemente rămân în afara poveștii ca urmare a acestor decizii.

Discuția de reflecție ghidată.

*În cadrul micro-festivalului desfășurat în comunitatea romă din Mizil, proiectul a inclus și un atelier tematic de 6 ore dedicat consimțământului și căsătoriilor forțate, ca formă de violență de gen. Activitatea a fost concepută ca un spațiu educațional sigur, în care participantele au putut discuta deschis despre experiențe personale și realități comunitare, folosind filmul ca instrument de mediere și deschidere a conversației. A fost folosit filmul *Bend It Like Beckham (r.* Gurinder Chadha) ca suport narativ.

Intrare în activitate și check-in: 10-15 min

Activitatea începe cu prezentarea participanțilorx. Pentru a crea un cadru relaxat și non-formal, folosește un joc de check-in în care fiecare participantx arată grupului un TikTok care descrie cum se simte în ziua respectivă.

Vizionare filmului: 60-90 min

Vizionarea nu este realizată integral, ci pe fragmente selectate, relevante pentru temele atelierului. Rulează fiecare secvență pe rând. După fiecare fragment, oprește filmul și deschide momente scurte de discuție, în care participanțiix sunt invitațix să explice ce au înțeles din scenă, ce emoții le-a generat și dacă identifică situații similare cu cele din propriile experiențe sau din comunitatea din care fac parte.

Exemple de întrebări:

- Ce s-a întâmplat în scena aceasta?
- Ce ți-a atras atenția?
- Cum te-a făcut să te simți?
- Ai văzut situații asemănătoare în jurul tău?
- Cine pare să ia deciziile în această scenă?

Secvențe vizionate:
3:51 - 4:23: Secvența Pinky în magazin, ultima mea zi de libertate
7:14 - 8:52: Jess vorbește cu Beckham, rudele care zic că o să vină și rândul ei
20:42 - 23:00: Secvență Jess cu părinții ei, ce familie vrea o noră care joacă fotbal
28:11 - 28:55: Ești promisă cuiva? - Căsătorie aranjată
1:34:15: Jess nu vrei să te căsătorești, burse în America
1:36:25: Tony o cere fals pe Jess în căsătorie ca să meargă la universitate

În a doua parte a activității, invită participanțiix să lucreze cu concepte legate de consimțământ și presiune. Așează grupul în cerc. Rând pe rând, numește următorii termeni: a forța, presiune, constrângere, intimidare, șantaj, manipulare, promisiune. Invită participanțiix să ofere definiții în propriile cuvinte și apoi discută despre diferențele dintre termeni și despre faptul că unele forme de presiune nu sunt vizibile sau explicite.

Poți folosi jocuri de rol pentru a înțelege diferite nuanțe. Spre exemplu, ce înseamnă manipularea și cum manipularea nu are, de obicei, constrângeri sau presiuni evidente, ci vine de multe ori pe o tonalitate pozitivă: „Te iubesc mult și știu că și tu mă iubești. O să vezi că o să-ți fie bine cu mine, hai cu mine acolo."

Continuă cu un joc de tip *Adevărat sau Fals* despre mituri și caracteristici ale căsătoriei forțate. În spațiu, plasează două scaune: unul pentru *„Adevărat*" și unul pentru *„Fals*". Citește pe rând afirmațiile, iar participanțiix se vor poziționa în spatele scaunului ales. După fiecare afirmație, deschide o scurtă discuție.

*****Observații și insight-uri rezultate din activitatea despre consimțământului și căsătoriilor forțate***

Situațiile din film au fost recunoscute ca fiind apropiate de realități din comunitățile rome, mai ales în ceea ce privește presiunea asupra fetelor, controlul comportamentului și așteptările legate de rolurile de gen. Două participante au relatat experiențe legate de implicarea lor în echipe de

fotbal feminin și de stigmatizarea cu care s-au confruntat din partea familiei și a comunității. Practicarea unui „sport de băieți” și purtarea pantalonilor scurți au fost asociate cu ideea de rușine și de abatere de la rolurile de gen așteptate, situații similare cu cele prezentate în film.

De asemenea, participantele au identificat asemănări între anumite norme culturale prezentate în film și norme existente în unele comunități rome, în special în ceea ce privește reputația fetelor, presiunea de a respecta trasee de viață prestabilite și controlul exercitat prin familie și comunitate.

Secvența finală a filmului, în care tatăl lui Jess o susține și îi permite să își urmeze visul, a generat o reacție emoțională puternică, exprimată prin aplauze și bucurie. Discuția care a urmat a evidențiat percepții diferite asupra posibilității unui astfel de final în viața reală. Unele participante au exprimat convingerea că, în comunitățile lor, deciziile sunt luate preponderent de bărbați, iar femeile au un spațiu limitat de exprimare. Alte participante au adus exemple de negociere și rezistență, povestind cum au reușit să își impună dorința de a continua școala sau de a face alegeri personale diferite de cele așteptate.

Au fost clarificate următoarele aspecte:

Caracteristici ale căsătoriilor forțate:

- Căsătoriile forțate sunt, de cele mai multe ori, informale și nu sunt însoțite de documente legale.
- Fetele sunt afectate disproporționat în comparație cu băieții.
- Poate lipsi violența fizică, însă sunt frecvent utilizate forme de presiune, constrângere sau control care afectează psihic persoana.
- Sunt aranjate între familii sau membri ai comunității, fără consimțământul real al persoanelor implicate.
- Nu sunt legate de statutul economic al familiei; pot avea loc atât în familii sărace, cât și în familii cu resurse.
- Pot implica metode precum intimidarea, șantajul, manipularea sau promisiunile.
- Reprezintă un proces care se desfășoară în timp, nu un eveniment punctual.
- Persoanele pot fi mutate în alte localități sau țări, ca formă de izolare și control.
- Mijloacele de control provin adesea din partea familiei sau a comunității, nu doar a unei singure persoane.

Activitatea a scos la iveală și o serie de dezinformări frecvent întâlnite, care contribuie la normalizarea sau invizibilizarea căsătoriilor forțate:

- „Dacă nu te bate nimeni, înseamnă că ai fost de acord.”
- „Așa se face la noi, e tradiție.”
- „Fetele visează de mici la ziua nunții.”
- „Dacă părinții știu ce e mai bine pentru tine, nu trebuie să-ți dai acordul.”

- „Căsătoria este întotdeauna un act de iubire.”
- „Așa o să scapi de familie și o să ai libertatea ta.”
- „Dacă nu protestează, înseamnă că vrea.”
- „Unii copii se mărită devreme, asta nu înseamnă că sunt forțați.”
- „În cultura noastră nu există căsătorii forțate, doar respect față de părinți.”

În cadrul discuțiilor, a fost subliniat faptul că, **căsătoriile forțate nu reprezintă o caracteristică etnică**, ci un fenomen istoric și social care a existat în multiple contexte, inclusiv la curțile marilor nobili. Această clarificare a fost importantă pentru a evita etnicizarea fenomenului și pentru a combate ideea că „așa este tradiția”.

Participantele au discutat despre nevoia de a nu mai alimenta mitul tradiției prin formulări de tipul „așa se face la noi” și despre importanța oferirii de exemple pozitive, care arată că normele pot fi negociate și schimbate. O concluzie formulată în cadrul grupului a fost că tradițiile nu sunt fixe și că fiecare persoană are dreptul de a-și decide propriul viitor.

***În cadrul micro-festivalulului desfășurat alături de tinerx din Ferentari, proiectul a inclus și o activitate de tip casting, concepută ca o simulare educațională menită să exploreze percepțiile tinerilorx asupra reprezentării romilor în cinema. Activitatea a funcționat ca un instrument de cercetare participativă, dar și ca spațiu de reflecție critică, în care participanțiix au fost invitațix să își exprime opiniile despre stereotipuri, tipuri de personaje și povești care apar frecvent în filmele despre romi.

Fiecare participantx a trecut, pe rând, printr-o simulare de casting, răspunzând la o serie de întrebări și exerciții gândite pentru a observa felul în care sunt construite așteptările legate de identitate, voce și rol. Spațiul a fost organizat astfel încât fiecare participantx să aibă un moment individual, similar unui context real de audiție.

În prima parte a simulării, participanțiix au fost invitațix să citească un scurt fragment din piesa de teatru *Alice în Țara Ferentari*. Lectura a fost realizată în două etape:

- o primă lectură folosind o intonație asociată stereotipic cu „romul”;
- o a doua lectură folosind o intonație asociată cu „românul”.

După exercițiu, a urmat o scurtă discuție ghidată despre diferențele de intonație, ce presupun acestea, ce imagini sau așteptări activează și cum sunt construite vocile și personajele în imaginarul cultural.

În continuarea simulării de casting, participanțilorx le-au fost adresate întrebări deschise legate de cinema și reprezentare. Activitatea nu a urmărit răspunsuri corecte, ci cartografierea percepțiilor și a nevoilor de reprezentare.

Exemple de întrebări:

- Ce filme știi în care apar romi?
- Cum sunt prezentați romii în aceste filme?
- Ce tip de povești ai vrea să vezi în filme în care apar romi?
- Ce povești simți că lipsesc?
- Ce nu ai vrea să vezi într-un film despre romi?
- Dacă ar exista un film despre Ferentari, ce ar fi important să fie prezentat?
- Ce nu ar fi corect sau ar fi problematic să fie arătat din cartierul tău?

********Activitățile propuse în acest material sunt exemple de lucru. Ele pot și trebuie adaptate în funcție de context, de dinamica grupului, de vârsta participanților și de obiectivele pe care le urmăriți în fiecare întâlnire.

Întrebările, temele, materialele sau durata activităților pot fi ajustate, simplificate sau dezvoltate, astfel încât să rămână relevante și accesibile pentru publicul cu care lucrați. Nu este necesar să urmați pașii identic; important este sensul activității, nu forma ei exactă.

Vă încurajăm să acordați o atenție specială momentului de *debrief* de după fiecare activitate. *Debrief*-ul este esențial pentru a transforma experiența într-un proces de învățare. Întrebările de reflecție pot fi adaptate în funcție de ceea ce doriți să scoateți în evidență: reprezentare, emoții, colaborare, gândire critică sau experiențe personale.

Ascultați grupul, observați reacțiile și ajustați discuția în timp real. Uneori, o singură întrebare bine aleasă este mai valoroasă decât o listă lungă. Alteori, este suficient să lăsați spațiu pentru tăcere sau pentru reflecție individuală.

Rolul vostru nu este de a oferi răspunsuri, ci de a crea un cadru sigur în care întrebările pot apărea. Adaptabilitatea, atenția la context și respectul față de experiențele participanților sunt cele mai importante instrumente ale voastre ca facilitatori.

ANEXĂ

1. **The Vagabond** - Charlie Chaplin - 1916 - SUA - ficțiune, scurtmetraj, **regizor rom**
2. **The Little Minister** - Richard Wallace - 1934 - SUA - ficțiune

3. **The Blue Danube** - Emil E. Reinert & Alfred Rode - 1939 - Franța - ficțiune
4. **Sofka / Impure Blood** - Radoš Novaković - 1948 - Iugoslavia - ficțiune
5. **Ciganka / A Gypsy** - Vojislav Nanović - 1953 - Iugoslavia - ficțiune
6. **Anikina vremena / Anika's Times** - Vladimir Pogačić - 1954 - Iugoslavia - ficțiune
7. **Hanka** - Slavko Vorkapić - 1955 - Iugoslavia - ficțiune
8. **Laterna, Poverty and Dignity** - Alekos Sakellarios - 1955 - Grecia - ficțiune
9. **Kriss Romani** - Jean Schmidt - 1963 - Franța - ficțiune
10. **Perličky na dně / Pearls of the Deep (segment: Romance)** - Věra Chytilová et al. - 1966 - Cehoslovacia - ficțiune
11. **I Even Met Happy Gypsies / Skupljači perja** - Aleksandar Petrović - 1967 - Iugoslavia - ficțiune
12. **Șatra / O șatră urcă la cer** - Emil Loteanu - 1975 - URSS / Moldova - ficțiune
13. **Camelamos Naquerar** - Miguel Alcobendas - 1976 - Spania - ficțiune, scurtmetraj
14. **Ko to tamo peva? / Who's Singin' Over There?** - Slobodan Šijan - 1980 - Iugoslavia - ficțiune
15. **Les Princes** - Tony Gatlif - 1982 - Franța - ficțiune - **regizor rom**
16. **Dom za vešanje / Time of the Gypsies** - Emir Kusturica - 1988 - Iugoslavia - ficțiune
18. **Gypsy Magic** - Stole Popov - 1997 - Macedonia de Nord - ficțiune
19. **Romani kris / Cigánytörvény** - Bence Gyöngyössy - 1997 - Ungaria - ficțiune
20. **The Black Swallow / Chernata Lyastovitza** - Georgi Djulgerov - 1997 - Bulgaria - ficțiune
21. **Gadjo Dilo / The Crazy Stranger** - Tony Gatlif - 1997 - Franța / România - ficțiune - **regizor rom**
22. **Black Cat, White Cat** - Emir Kusturica - 1998 - Iugoslavia - ficțiune
23. **Ceija Stojka** - Karin Berger - 1999 - Austria - documentar
24. **Gypsies** - Sára Sándor - 1999 - Ungaria - documentar
25. **Vengo** - Tony Gatlif - 2000 - Spania - ficțiune - **regizor rom**
26. **Porraimos - European Gypsies in the Holocaust** - Alexandra Isles - 2002 - SUA / Europa - documentar

27. Swing - Tony Gatlif - 2002 - Franța - ficțiune - **regizor rom**

28. **Furia** - Radu Muntean - 2002 - România - ficțiune

29. **Caravane 55** - Anna Pitoun & Valérie Mitteaux - 2003 - Franța - documentar

30. **Gateway of the Gypsies - Jaisalmer ayo!** - Pepe Ozan & Melitta Tchaicovsky - 2004 - India - documentar

31. **The Curse of the Hedgehog** - Dumitru Budrala - 2004 - România - documentar

32. **Pavee Lackeen: The Traveller Girl** - Perry Ogden - 2005, Irlanda - documentar

33. **The Purge** - Erkko Lyytinen - 2006 - Finlanda - documentar

34. **When the Road Bends - Tales of a Gypsy Caravan** - Jasmine Dellal - 2007 - internațional - documentar

35. **Rromia** - Francesca Svampa - 2008 - Spania - documentar

36. **I Have Dreamt of Working as a Hairdresser** - Lidija Mirković - 2008 - Germania / Serbia - documentar - **regizoare romă**

37. **Searching for the Fourth Nail** - George Eli - 2009 - SUA - documentar - **regizor rom**

38. **The Source - One Day in Roma Settlement** - Jaap De Ruig - 2009 - Olanda/România - documentar

39. Liberty / Korkoro - Tony Gatlif - 2009 - Franța - ficțiune - **regizor rom**

40. **Love At Least / Ljubav Napokon** - Staša Tomić - 2010 - Serbia - docu-ficțiune scurt

41. **Paradise Hotel** -Tzvetelina Sophia - 2010 - Bulgaria - documentar

42. Me, My Gipsy Family and Woody Allen - Laura Halilovic - 2010 - Italia - documentar - **regizoare romă**

43. **Cigarettes and Songs** - Jana Kovalčíková - 2010 - Cehia - documentar

44. Mo Drom / My Way - Mihai Cătălin Cazacu - 2010 - România - documentar - **regizor rom**

45. **Gypsy** - Martin Sulik - 2011 - Slovacia/Cehia - ficțiune

46. Uprooted - Children's Perspectives on Europe's Repatriation Policies - Katalin Bársony - 2011 - Ungaria - **regizor rom**

47. **Our School / Școala Noastră** - Mona Nicoară & Miruna Coca-Cozma - 2011 - România - documentar

48. **Gypsy Spirit (Hari Stojka)** - Klaus Hundsbichler - 2012 - Austria / India - documentar

49. **The White Picked Fence Project** - Marla Altschuler & Tamarin Kaplan - 2012 - USA, Congo, Kosovo - documentar

50. **Shanghai Gypsy** - Marko Naberšnik - 2012 - Slovenia - ficțiune

51. **Broken Silence** - Bob Entrop - 2012 - Olanda / Kosovo - documentar

52. **Just the Wind** - Benedek Fliegauf - 2012 - Ungaria - bazat pe fapte reale

53. **Papusza / Doll** - Joanna Kos-Krauze & Krzysztof Krauze - 2013 - Polonia - ficțiune

54. **Loli Kali Shuba** - Aleksandr Balagura - 2013 - Ucraina - documentar

55. **On the Edge / Lisière** - Grégoire Colin - 2013 - Franța - ficțiune scurtmetraj

56. **Spartacus and Cassandra** - Ioanis Nuguet - 2014 - Franța - documentar

57. **The Road / Put** - Milica Stojanov - 2014 - Serbia - documentar scurt

58. Lives / Djivdipe - Arian Mustafa - 2014 - Kosovo - documentar - **regizor rom**

59. **Drifter** - Gábor Hörcher - 2014 - Ungaria - documentar

60. Io rom romantica - Laura Halilovic - 2014 - Italia - ficțiune **- regizoare romă**

61. **Taikon** - Lawen Mohtadi & Gellert Tamas - 2015 - Suedia - documentar

62. Trapped by Law - Sami Mustafa - 2015 - Kosovo / Germania - documentar - **regizor rom**

63. **And-Ek Ghes…** - Colorado Velcu & Philip Scheffner - 2015 - Germania - documentar - **regizor rom**

64. **Aferim!** - Radu Jude - 2015 - România - ficțiune

65. Pamyataty - Petro Rusanienko - 2016 - Ucraina - istoric, **regizor rom**

66. **Written / Unwritten** - Adrian Silișteanu - 2016 - România - ficțiune - scurtmetraj

67. **A Hole in the Head** - Robert Kirchhoff - 2016 - Cehia / Slovacia - documentar

68. **Brothers of the Night** - Patric Chiha, 2016 - Austria - documentar

69. **Romani Street View** - Olivier Pagani - 2016 - Franța - documentar

70. GENEZIS - Árpád Bogdán - 2017 - Ungaria - ficțiune - **regizor rom**

71. **A Ciambra** - Jonas Carpignano - 2017 - Italy, United States - ficțiune

72. **Soldații. Poveste din Ferentari** - Ivana Mladenović - 2017 - România - ficțiune

73. **Carmen & Lola** - Arantxa Echevarría - 2018 - Spania - ficțiune

74. **Singură la nunta mea / Seule à mon mariage** - Marta Bergman - 2018 - Belgia/România - ficțiune

75. **Gipsy Queen** - Hüseyin Tabak - 2019 - Austria/Germania - ficțiune

76. **Letter of Forgiveness / Bilet de iertare** - Alina Șerban - 2020 - România - scurtmetraj - **regizoare romă**

77. Eu contez - Alina Șerban - 2021 - România - scurtmetraj - **regizoare romă**